

DIŞ POLİTİKADA VİZE ESNEKLİĞİNİN FIRSATLARI

Karadeniz’de yerel işbirliği mekanizması için en ideal merkezin İstanbul olduğu aşikârdır. Zira, kara, hava ve deniz yollarının kesiştiği İstanbul, tüm bölgenin yurttaşlarının vize almadan ve direk uçuşla gidebildikleri tek şehirdir.

Vize politikası, genelde dış politikanın edilgen unsuru olarak algılanır. Öyle ki, ilişkilerin iyi olduğu ülkelere karşı yumuşatılır, gerginlik yaşandığında katılaştır. Diğer yandan, vize politikası etken unsur da olabiliyor. Buna göre, bir ülkeye karşı tek taraflı vizenin kaldırılması, taraflar arasında münasebetlerin gelişmesini tetikleyebiliyor. Ancak vize politikası, akıllıca kullanıldığı zaman, sadece ilgili taraflar arasındaki çift eksenli bir araç değil, üçüncü aktörlerle ilişkilerde de etkin bir araca dönüşebiliyor. Yazımızda, Türkiye’nin esnek vize politikasının, aslında güdülen amaçlar dışında da kendisine ne tür fırsatlar sunduğunu birkaç örnekle açıklamaya çalışacağız.

GÖÇ VE HAREKETLİLİK

Kamuoyunda genellikle birbirine karıştırılan hareketlilik (mobility) ve göç (immigration) politikaları, ilişkili de olsa iki farklı konudur. Vize politikası, hareketlilik kapsamında kısa süreli ziyaretleri kapsıyor, göç politikası ise yerleşmeyi

ve çalışmayı düzenliyor. Bölgesel köprü olan Türkiye’nin, ticari, kültürel, sosyal ve toplumsal etkileşimler için bir cazibe merkezi olmayı hedeflemesi gayet doğaldır. Hareketlilik odaklı vize politikası, bir ülkenin bu tür etkileşimleri engellememeye, aksine teşvik etmeye yönelik bir politika tarzıdır. Kimi zaman bunu eleştirmek için “yol geçen hanı” gibi küçümseyici tabir kullanılsa da, aslında bu yaklaşım ülkemize ve yerel yönetimlerimize önemli olanaklar sunuyor.

Yumuşak vize rejiminin bazı olumsuz tarafları yok değilse de, bunlar fayda-zarar muhasebesinde marjinal kalmaktadır. Hareketliliğe karşı en çok kullanılan argüman, suç unsurları veya kaçak göçmen akınlarıdır. Oysa, şu bilinir ki, örneğin Avrupa’nın vize duvarları ne maddi ve teknik imkanlara sahip suç şebekelerini engelleyebiliyor, ne de, örneğin, oraya giden yasadışı göçe bir engel teşkil ediyor.

HEDEFLERDE HAREKETLİLİĞİN AVANTAJI

Türkiye, 21. yüzyılda artık kabuğunu kırıyor. Hükümet yetkilileri, ülkemizin dünyanın 17., Avrupa’nın ise 6. büyük ekonomisi olması ile iftihar ederken, İstanbul’un dünya finans merkezi yapılacağını ifade ediyor. Ekonomik güç olmak, finans, ticaret, kongre merkezi olmak doğal olarak ülkemize iş için gelecek insanların sayısını artıracaktır. Dünya çapında ticaret merkezi olan Dubai veya finans merkezi olmayı hedefleyen Moskova gibi güçlü rakiplerle yarışacak İstanbul’un aslında en önemli avantajı, hava, kara ve deniz yoluyla ulaşım araçlarının çokluğunun ve vize ko-

laylığının sağladığı erişilebilir karakteridir. Orta ve uzun vadede, İstanbul'un sadece ticaret ve finans merkezi değil, uluslararası karar süreçlerinin de üssü haline gelmesi hedeflenmeli. İşte hareketlilik politikasının esnekliği de, diğer şehirler ile - özellikle uluslararası kurumların gücünü arkasına alanlarla - yarışırken İstanbul'un elini güçlendiriyor. Bu durumu son dönemde Akdeniz ve Karadeniz havzalarında cereyan eden çalışmalar ve yerel yapılanmalar ölçeğinde açıklayalım.

KARADENİZ'İN İŞBİRLİĞİ KAPISI

Karadeniz'de bir yerel işbirliği platformu için çaba sarf eden Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (AYBYK), 2008 yılında Karadeniz Avro-Bölgesi (İng. BSER) teşkilatının kurulmasına öncülük etti. Merkezi Romanya'nın Köstence şehrinde bulunan bu oluşum, Avrupa Konseyi gibi önemli uluslararası kurumun himayelerine rağmen, bölgede iddialı bir yerel yönetim platformu olarak henüz ortaya çıkmadı. Zira, bu oluşumun adının da verdiği Avrupa vurgusu, Rusya'nın ve Türkiye'nin mesafeli durmasına neden oldu. Diğer yandan, Avro-Bölge'nin merkezine ilişkin seçim de daha isabetli olabilirdi. Buna karşın, Karadeniz'de işbirliği mekanizması için en ideal merkezin İstanbul olduğu aşikardır. Zira, kara, hava ve deniz yollarının kesiştiği İstanbul, tüm bölgenin yurttaşlarının vize almadan ve direkt uçuşla gidebildikleri tek şehir. Yerel işbirliğinin başarıya ulaşması, yerel seçilmişlerin ve uzmanların da birbirleriyle etkileşimi ile doğru orantılı olduğuna göre, katı vize politikaları ile kendisini komşulardan adeta set ile ayıran Avrupa Birliği'nin bir şehrinin (Köstence) yerel işbirliğini kolaylaştıracağı söylemek güçtür.

İstanbul'un ayrıca jeopolitik avantajları var. Türkiye'nin, NATO, Avrupa Konseyi, KEİ gibi bölgenin kurumlarına üyeliği ve AB'ye adaylığı, batı ile doğu, güney ile kuzey arasında dengeleyici konumu sağlıyor. Ancak, siyasi argümanlar, uzlaşmaz zeminin bulunmasını her zaman kolaylaştırmazken bazen, aksine, basit konuları gerebiliyor. Oysa erişilebilirlik, teknik olduğundan ötürü güçlü ve tarafsız bir argümandır.

Avro-Bölgesi ve diğer oluşumların siyasi çekişmelerle paralize edildiği bir ortamda, örneğin, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin öncülüğünde İstanbul merkezli geliştirilen "Karadeniz Yerel Yönetim Birlikleri Ağı" projesi ise nötr ve uzlaştırıcı bir yaklaşımla öne çıktı. Bu projenin, yerel aktörler açısından doğal avantajı, İstanbul'un açık şehir olmasıdır. Oysa, örneğin Türk gri ve yeşil pasaportlarına bile vize uygulayan Bulgaristan'ın katı politikası, 2008 yılında Avro-Bölgesi'nin Varna'da yapılan kuruluş toplantısına bazı Türk resmi temsilcilerini katılmaktan caydırmıştı. Öte yandan, Uluslararası Karadeniz Kulübü'nün dönem başkanlığının ve sekreteryesinin, yine Türk resmi pasaportlarına dahi vize isteyen Yunanistan'ın Kavala şehrinde olmasının, Karadeniz'de yerel entegrasyona ve işbirliğine ne kadar katkı yaptığı tartışılır.

Türkiye'nin vize esnekliğinin, bölgesel teşkilatlanmalar rekabetinde İstanbul'a nasıl hizmet ettiği Akdeniz örneğinde de anlaşılıyor.

AKDENİZ'İN KÖPRÜSÜ

Akdeniz için Birlik'in 43 ülke tarafından 2008 yılında Paris'te kurulmasından bu yana, Akdeniz'de yerel düzeyde temsil ve işbirliği platformunun kurulması için yoğun çabalar sarf ediliyor. Bu amaçla - tıpkı Karadeniz'de AYBYK'nin üstlendiği gibi - Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi de bir Avro-Akdeniz Yerel ve Bölgesel Asamblesi'nin (Fr.ARLEM) kurulması için öncülük ediyor. ARLEM'in Brüksel merkezli oluşturulmasını isteyen Bölgeler Komitesi, AB'in mali ve siyasi gücünün verdiği özgüven ile olsa gerek, süreci biraz da tek taraflı ve emrivaki şekilde yürüttüğü izlenimini verdi. Ancak, 2009 yılı Mayıs ayında yapılması planlanan ARLEM kuruluş toplantısı, Akdeniz için Birlik projesinin Gazze savaşından bu yana sekteye uğradığı bir ortamda, birçok Arap ülkenin yerel heyetlerini bildirmemeleri üzerine askıya alındı.

ARLEM'in merkezine gelince, Fransa'nın Marsilya şehri de potansiyel aday olarak zikredilmişti. Dünya Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı Akdeniz Komisyonu'nun (UCLG-COMMED) sekreteryesine ev sahipliği yapan Marsilya'nın, Fransa'nın öncülüğünde gelişen Akdeniz için Birlik sürecinde yerel liderlik arzusu gayet doğaldır. Ancak, AB'nin iç dengeleri ve Bölgeler Komitesi'nin Brüksel'deki merkezinin lojistik ve personel avantajlarının ağır basması, bu yarışta Marsilya'nın konumunu zayıflattı.

Ancak, ARLEM sürecinde ortaya atılan İstanbul'un adaylığı, bu rekabeti zorlayacak gibi. Marmara Belediyeler Birliği'nin birçok uluslararası platformda dile getirdiği İstanbul merkezli yerel yapılanma teklifi, ciddi ilgi çekiyor. Yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin, Akdeniz'in güney ve kuzeyi arasında dengeleyici pozisyonu gibi jeopolitik avantajlarının yanı sıra, Brüksel karşısında İstanbul'un en önemli argümanının, yine erişilebilirliği olduğu görüldü. Bölgede, en çok ülke vatandaşlarının direkt uçuşu ile önceden vize almadan gidebildiği destinasyon tartışmasız İstanbul'dur. Amaç ARLEM'i işlevsel hale getirmekse, Akdeniz için Birlik'e üyelerin AB dışında olanlarının (İsrail, Monako ve Hırvatistan hariç) tümünün vatandaşlarının Brüksel'e

girmek için vize almaları gerekirken, İstanbul'a gelmek için AB, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Fas, Ürdün, Tunus ve İsrail'den gelenlerin önceden konsolosluktan vize almaları gerekmiyor. Vizeyi alacak olanların da, Türk vizesini Schengen'den çok daha kolay alabilecekleri tahmin edilebilir.

İstanbul'un adaylığını, kurumların coğrafi dağılımındaki denge argümanı ile de destekleyebiliriz. Hükümetler düzeyindeki Akdeniz için Birlik teşkilatının merkezini Barselona'da, yani Batı

Akdeniz'de ve Avrupa Birliği'nde kurulduğuna göre, yerel düzeydeki teşkilatın Doğu Akdeniz'de ve AB üyesi olmayan ülkede konumlandırılması anlamlı ve dengeleyici olur. Ayrıca, potansiyel rakipler de Brüksel karşısında "müttefik" yapılabilir. Örneğin, 6. Dünya Su Forumu için aday olan Marsilya'nın, 5. Dünya Su Forumu'nu gerçekleştiren İstanbul'un desteğine ihtiyacı var. İki şehir, karşılıklı destek ile sadece hedeflerine ulaşmaz, aynı zamanda şehirler diplomasisinin güzel bir örneğini de sergilemiş olurlar.

HİTERLAND POLİTİKASI VE VİZE

Erişilebilirliğin ve hareketliliğin ülkemize sağladığı açılımları değerlendirirken, bu avantajları gelecekte de korumaya ve geliştirmeye önem vermeli; Türkiye'nin vize esnekliği, ülkeye sunduğu fırsatlar açısından itina ile şekillendirilmelidir. Şüphesiz, Türkiye'nin dış politikada oluşturduğu bölgesel etkinlik, vize politikasını da etkiliyor; vize, dış ilişkilerde bir iyi niyet aracı olarak kullanılıyor. Bunun en çarpıcı örneği, 2007 yılında Türkî Cumhuriyetlerine yönelik tek taraflı olarak vizenin kaldırılması oldu. Bir diğer örnek ise, herkesin kapısını kapadığı Irak'lı vatandaşlara 2008'den bu yana hava hudutlarına vizesiz giriş imkanının sağlanmasıdır. Savaşın ve yoksulluğun kol gezdiği Irak'a karşı, güvenlik ve ekonomik kaygılara rağmen politik amaçlı bu açılım, cesur dış politikanın bir göstergesidir. Bugün Orta Asyalı olsun, Ortadoğulu olsun, birçok insanın söylediği şu cümle, Türkiye'ye bakışlarını yansıtır: "Türkiye, vizesiz gidebildiğimiz tek Avrupa ülkesidir". Bu açıdan, başta Suriye olmak üzere, bölgemizin diğer ülkelerine karşı vizelerin aşamalı olarak kaldırılması, Türkiye'nin bölgesel çekim merkezi olma hedefini daha da pekiştirecektir.

Bu çerçevede, Türkiye'nin AB üyeliği hedefi ve bunun gerektireceği AB tarzı vize politikasının, Türkiye'nin kendi dış politikasını ve menfaatlerini nasıl etkileyeceği, üzerinde düşünülmesi gereken bir husus. AB üyeliğinde Türkiye, Avrupa'ya kapılarını açarken, önemli bağları bulunan birçok

ülkelere kapılarını kapatmak zorunda kalacaktır. Örneğin, Latin Amerika'ya yönelik İspanya'nın oynamak istediği rol ile, İspanya'yı bağlayan katı AB vize politikasının ne kadar örtüştüğü merak edilir. AB'ye entegrasyon sürecinde Polonya, önemli bağlarının ve çıkarlarının bulunduğu Ukrayna ve Beyaz Rusya karşı vize uygulama zorunluluğuna hayli isteksizce boyun eğmişti. Dolayısıyla, Polonya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile, İspanya'nın da Latin Amerika ile ilişkileri, artık onların belirleyeceği konu olmaktan çıkıp AB'nin şekillendirdiği politika çerçevesine oturdu. Buradaki can alıcı soru, Türkiye'nin hedeflediği bölgesel liderlik ve çekim merkezi konumu ışığında, AB üyeliğinin getireceği sınırlayıcı vize politikasının, yakın ve uzak etki havzası ile bağlarını nasıl etkileyeceğidir. AB'ye giren kimi ülkelerin, tarihi bağlarının bulunduğu bölgelere yönelik ilişkilerinde bir duraksama yaşanabiliyor. Slovenya AB'ye girdiğinde, eski Yugoslavya cumhuriyetleri ile ciddi kopukluk yaşadı. Benzer şekilde, AB üyeliğinin Romanya'nın Moldova ile ilişkilerini etkilediği tahmin edilebilir. Bu durumda, örneğin Balkan ülkelerinde olduğu gibi, "dışarıda kalan" ülkelerin de ileride AB'ye girmesi ile sorunun kendiliğinden çözüleceği savunulsa da, Türkiye'nin komşularının AB'ye gireceği mevzu bahis bile değildir.

SONUÇ

Akıllı bir vize politikası, birçok dinamikleri bir tür aikido yöntemi ile ülkemizin lehine çevirebilir. AB kapılarını kapattıkça - ki katı vize politikasının yumuşayacağı beklenmiyor - onun caydırdığı hareketlilikten Türkiye yararlanabilir. Zira, gelişmişlik ve erişilebilirlik açısından uluslararası kuruluşların, ticaret, turizm ve toplumsal ilişki merkezlerinin kayabileceği en uygun ülke Türkiye'dir. Ancak, İstanbul'un, uluslararası kurumların gözde platformu olması için elbette sadece esnek vize politikası yetmiyor. Türkiye'nin, bir yandan göç politikasını da bu amaç doğrultusunda modernize etmesi kaçınılmaz olacaktır.